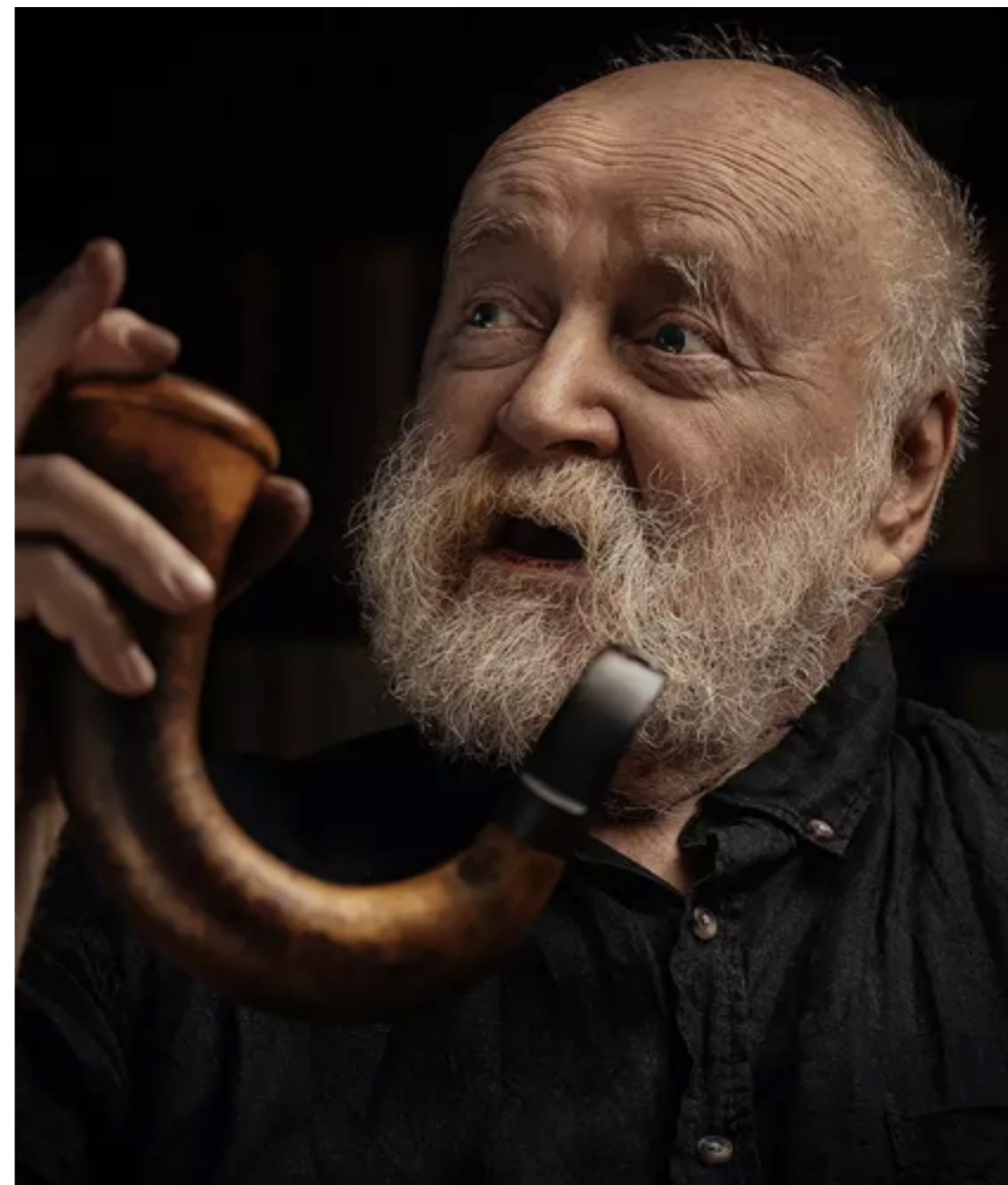

Karel Vachek

a proměna pojetí dokumentárního filmu

- nar. 1940
- studoval na FAMU režii u Elmara Klose
- absolventský film: **Moravská Hellas** (1963) - o strážnických folklorních slavnostech; stylizovaná reportáž; získal čestné uznání na MFF Karlovy Vary; poté ale zakázán osobně prezidentem Antonínem Novotným
- **Spříznění volbou** (1968) - první pokus v českém dokumentu dokumentárně zobrazit politiku jako proces a tvorbu; film oceněn na MFF Karlovy vary i na MFF v Oberhausenu; poté šel do trezoru
- Karel Vachek v polovině 70. let odchází do exilu (přes Francii do USA)
- do Československa se vrací v r. 1984
- v roce 1990 natáčí pro Krátký film **Nový Hyperion** (1992)
- znovuobnovený FITES usiloval o jeho rehabilitaci
- od počátku 90. let aktivně točí
- od r. 1993 - pedagog FAMU; 2002–2018 vedoucí Katedry dokumentární tvorby FAMU

- kontroverzní tvůrce, prokletý solitér, “enfant terrible”, vidoucí ztroskotanec; outsider, který nemá potřebu se komukoliv zalíbit
- ? filmařské (ne)přijatelnosti
- duchovní průvodci: Dante, Cervantes, Hašek

tetralogie Malý kapitalista

- *Nový Hyperion aneb Volnost, rovnost, bratrství* (1992)
- *Co dělat? Cesta z Prahy do Českého Krumlova aneb Jak jsem sestavoval novou vládu* (1996)
- *Bohemia docta aneb Labyrint světa a lusthauz srdce* (2000)
- *Kdo bude hlídat hlídače aneb Klíč k chaloupce strýčka Toma* (2002)

- obraz proměňující se české společnosti 90. let;

Další filmy:

- *Záviš, kníže pornofolku pod vlivem Griffithovy Intolérance a Tatiho Prázdnin pana Hulota aneb Vznik a zánik Československa (1918–1992) (2006)*
- *Tmář a jeho rod aneb Slzavé údolí pyramid (2011)*
- *Komunismus a síť aneb Konec zastupitelské demokracie (2019)*

základní atributy tvorby a stylu

- autorský komentář: konfrontace rozmanitých promluv; polyfonický postup
- všudypřítomný odstup; rozporuplnost, paradoxnost, chápavá a vědomá skepce; vnitřní smích, nikoliv osudový pesimismus (více k ideovému zázemí Karel Vachek: *Teorie hmoty: o vnitřním smíchu, rozdvojené mysli a středovém osudu*. Praha: Herrmann a synové 2004.)
- bohatství pohledů nabízí překvapivé asociace
- Vachek chce učit vidět a rozeznávat, co je skryté pod viditelným povrchem
- posedlý celkem dění, univerzálními tématy
- dráždnivé bizarní spoje podivných, často absurdně působících motivů a událostí; karnevalizace každodennosti
- jeho filmy unikají jediné a vyčerpávající interpretaci

- vzdává se běžných konstrukčních postupů; zřídá se dokumentaristické obratnosti, odmítá zavřít diváka do “klece klasického vyprávění”
- struktura Vachkových filmů je popisována jako chaos, neotesaný kvádr bobtnající do všech stran (filmová recenzentka Mirka Spáčilová označila v jedné recenzi film KV jako “*Trucfilm: beze smyslu, bez začátku a konce, pohlcen schválností metody a formy (...), se sebou okouzlení tvůrci se paradoxně připravují o možnost cokoliv zásadního sdělit, natož změnit.*” Mirka Spáčilová, *Co dělat, když antifilm nezabírá. MF Dnes, 30. 8. 1996, s. 16.*)
- přes zdánlivou svévoli nevedou jeho postupy k ničemu chaotickému (střípky spolu po hodinách komunikují); (“*Usiluje o to, aby se konečná rychlost sukcese proměnila v nekonečný pohyb simultaneity.*” Miroslav Petříček, *Skutečnost kontaminovaná KV. Illuminace, roč. 11 (2000), č. 3, s. 111–113*)
- vzdoruje návyku zjednodušování
- vytváří obraz světa jako mnohotvárného kaleidoskopu
- absence hierarchizace, odmítnutí potlačovat “nízké” a “nehodnotné”
- kvalita spočívá v hledání a odhalování souvislostí

- vývoj stylu v tetralogii Malý kapitalista: *Nový Hyperion* - řada samostatně probíhajících reálných událostí ——— *Co dělat?* - více stylizovaný; Vachek organizuje zájezd s vybranými osobnostmi - situaci připravuje a iniciuje ——— *Bohemia docta* - režisér vstupuje daleko více do popředí
- oblíbená metoda nepřímé inscenace - ilustruje své ideje na groteskně-synekdochicky-alegorickém principu
- stále více mu záleží na tom, kdo, co, kde v záběru je a co se v něm říká, než na tom, co bylo před ním/po něm - tzn. kompoziční práce se přesouvá od stříhové skladby do jednotlivých obrazů
- v posledních filmech KV - oscilace mezi konkrétním a symbolickým, přerůstá rámeček filmového eseje (tzn. přísnější myšlenková a tematická vymezenost) směrem k "románovým strukturám"; prolínající se děje a motivy, synchronicita, postupné vyjasňování a završování celku
- antiiluzivnost v rámci filmové formy/syntézy
- situační myšlení v rámci otevřené filmové struktury

? diváka

- nepotřebuje ho, nepočítá s ním, je nepřístupný; velká náročnost pro diváka, nutnost maximálního soustředění
- **X**
- aktivizační působení na diváka a odmítnutí s ním manipulovat; nutnost diváckého “ponoru” do díla

Jiří Cieslar: Souboj s Vachkem

(Kritická příloha *Revolver Revue*, 1996/6, s. 100-109)

citace z kritického textu předního filmového kritika na film Co dělat? Cesta z Prahy do Českého Krumlova aneb jak jsem sestavoval novou vládu.

- *Karel Vachek je bezohledný maniak svého snu; chce po svém filmu aby uměl být románem, jak časovou rozlohou, tak i příběhovou šířkou, prolínáním děje s autorovými reflexemi i dlouze erozivním - postupným působením na diváka.*
- *Vachkovým živlem je zjevně chaos, vášní megalomansky rozměrný kosmos použitého materiálu, posedlostí shlukování a nepřehledné kolotání věcí i osob a přímo chtíčem groteskní doteky, jakési geologické zlomy věcí a lidí.*
- *Vachek se mění i v komedianta, kazatele, který se vehrává v jakousi naddějinou smíšeninu Quiota, Švejka a zpola pomazaného, zpola pošahaného mudrlanta.*
- *Již od prvotiny Moravská Hellas (1963) chtěl být dokumentaristou i tvůrcem svého vlastního divadla, svého pojetí světa jako hry, zčásti jen registrované, ale z části také budované inscenačními tahy.*
- *Zdá se mi však, že svědčí-li Vachkův film o něčem, pak především o autorovi samém, o jeho zvláštní senzibilitě. O jeho útočnosti i nečekaných plachostech, o klikaté cestě napříč sebou samým, o tématech, pro něž si vytvořil vlastní slovník, o jeho vnitřní metodice budovatele "vany" protichůdných názorů a houževnatého nositele "vnitřního oka". Je to pro mě silnější než to dokumentaristicky věcné a mnohdy i libovolně zaměnitelné, co filmuje, ač je to ovšem nezbytný důkazní materiál pro jeho teorie, "světový", částečně i politizující základ jeho osobní průpovědi! Svět jako objekt, ale hlavně: vnitřní záminka!*
- *Vachkovou doménou je sice mnohost (varieté) světa a duše, postrádá však tu úctyhodnou lehkost či nenucenost (facilité honore), kterou ovládají jeho mistři z literární minulosti.*

Pedagogický vliv na mladou generaci dokumentaristů

- tzv. Vachkovská generace; Vachkovci aj. generace studentů a absolventů KDT 90. let – např. Jan Gogola ml., Vít Janeček, Vít Klusák, Filip Remunda, Martin Mareček, Lucie Králová aj.
- intelektuálněji laděni, filozofická ambice, formálně experimentující, provokativní
- pracovní nástroje: kontrast, navození paradoxní situace, zasazení aktéra do překvapivého kontextu; pojmenování celospolečenských témat a problémů
- pedagogický koncept: upozadnění literární přípravy dok. filmů, obrat od scénáře má nahradit popis záměru a postupu, specifika formálních postupů
- avantgardní model - film jako kontinuální a přetvářející se proces; žádná šablona, schéma
- zdůraznění neexistence rozdílu mezi hraným - animovaným - dokumentárním filmem; film je jen jeden, setkání všech prostředků

„Primární inspirace Karlem Vachkem spočívá v přiznání filmové iluze v rámci filmu samotného, protože jen tehdy se film může stát přirozeným a nikoliv jen estetickým organismem.

Osobně se za dokumentaristu nepovažuji; snažím se realistu proměňovat, ne zaznamenávat.“

–Jan Gogola ml.

- autorský film jako koncept jiného filmu - využití hry, experimentu, nápadu k dosažení cíle esejistického vědomí souvislostí
- esej jako dokumentaristický druh nadřazený většině ostatním (esejisticky lze pojímat vše; portrét, sociální i historická témata; dovoluje užívat observační stejně jako performativní přístup); více k eseji: *Olga Sommerová: Filmový esej (diplomová práce z r. 1977; vydáno Praha: Malá Skála 2000)*
- ? devalvace pojmu/označení autorský film - takto se označuje velké množství filmů

Literatura:

- Martin Švoma: *Karel Vachek etc.* Praha: Akademie múzických umění 2008.
- Karel Vachek: *Teorie hmoty: o vnitřním smíchu, rozdvojené mysli a středovém osudu.* Praha: Herrmann a synové 2004.
- Miroslav Petříček, *Skutečnost kontaminovaná Karlem Vachkem.* *Illuminace*, roč. 11 (2000), č. 3, s. 111–113.
- Jiří Cieslar, *Souboj s Vachkem.* Kritická příloha *Revolver Revue*. 1996/6, s. 100–109.
- Antonín Kosík, *Zavřená televize - otevřená skutečnost? (Nad filmem Karla Vachka Co dělat?).* Kritická příloha *Revolver Revue*. 1997/7, s. 170–177.
- Jan Gogola ml., *Od díla k dění.* In: *Hranice (ve) filmu.* Praha: NFA 1999.
- Alice Lovejoy, *Druhý stát Karla Vachka.* *Revue pro dokumentární film*, 2005, č. 3, 275–280.
- Antonín Navrátil, *Občanská, morální a tvůrčí renesance dokumentárního filmu.* *Filmový sborník historický 4*, NFA: Praha 1993, s. 21–29.
- rozhovory a kritiky v periodících *Film a doba*, *Cinepur*, *Revue pro dokumentární film*